

LARS ÅSTRAND:

Perspektiv på kålsuparteorin

Med utgångspunkt i två franska böcker diskuteras här relationerna mellan stormakterna. Befinner sig de västliga demokratierna på reträtt? Eller är demokratiseringsprocessen i Asien och Syd-Amerika ett bevis på att demokratin som samhällsform klarar sig allt bättre?

Hur förhåller sig de båda supermakterna till varandra – styrkemässigt, historiskt, moraliskt? Utgör de jämbördiga storheter? Håller den ena på att utmanövrera den andra? Är den ena förkastlig, den andra lovvärd? Frågorna har blivit aktuella även i vårt land på senare tid. Den nymornade utrikespolitiska debatten, de "rivna broarna", de försvarspolitiska meningsskiljaktigheterna kan på ett sätt sägas ha sin grund i olika bedömningar av denna grundfråga: Är neutralitet att balansera på jämviktspunkten mellan öst och väst eller att självständigt kritisera eller ansluta sig till drag i de båda systemen?

I Frankrike – anslutet till Atlantpakten men med en de gaullesk tradition av motvilja mot att vara allierad – har diskussionen förts länge, och med betydligt mindre dogmatism än hos oss. Strävan att etablera sitt land som "tredje makt", som samlingspunkt för ett Europa mitt emellan supermakterna, har förenat alla franska presidenter i modern tid – gaulister, liberaler och socialister utan åtskillnad. Mot denna nationella ståndpunkt har dock funnits en opposition, vilken menat att den franska motviljan mot alltför djupt engagemang i västalliansen spelar ett expansivt Sovjetunionen i händerna. Som en av de mer betydande yttringarna av denna åskådning utkom 1983 "Comment les démocraties finissent" (Grasset & Fasquelle) av den tidigare redaktionschefen vid l'Express, Jean-François Revel.

Fil kand och teol stud Lars Åstrand är verksam vid Sigtunaskolan Humanistiska Läroverket i Sigtuna.

Är västdemokratierna på reträtt?

Hans tes är att de västliga demokratierna ur såväl ideologisk som maktpolitisk synvinkel alltsedan världskrigets slut be-

finner sig på reträtt. En reträtt, närmare bestämt, undan ett expanderande östblock. Vad Revel gör är i viss mening inget mindre än att ta de historiska händelser vi alla känner, perioderna av kallt krig och avspänning, och skriva in dem i ett helt nytt meningssammanhang. En känsla av att själv ha tillägnat sig en sovjetinfluerad världsbild smyger sig på läsaren, då han konfronteras med kända situationer och episoder satta i ett helt nytt ljus av Revel.

Som en grundläggande maxim i den sovjetiska utrikespolitiken uppfattar han: "Betrakta varje framgång för öst som definitiv, men varje bakslag endast som tillfälligt." Och han lyckas även visa att västmakterna – och inte minst "västmänniskan" – har låtit sig påverkas av samma maxim. En vänsterregim, som störs med amerikanskt understöd inger en känsla av tvivelaktighet i handlandet och av att vara en farlig utmaning mot öst. En västorienterad regim störtad av sovjetstödda vänstergrupper ger ett, om inte mer legitimt, så dock mera oundvikligt intryck. En sovjetisk förhandlingstaktik, som går ut på att framtvinga eftergifter från västsidan mot ett bevarat status quo (inte mot några egna eftergifter) – har vi kanske blivit så tillvanda vid det att vi inte längre noterar bluffen i östsidans uppträdande?

Revel vill se sovjetisk utrikespolitik som något mycket genomtänkt och långsiktigt. I detta långsiktiga perspektiv utnyttjar Sovjetunionen allehanda, i sig långt ifrån kommunistiska – det är liksom det som är poängen – rörelser: freds-rörelser i Västeuropa, befrielse-rörelser i tredje världen. Ja, han menar att just häri ligger den stora skillnaden mel-

lan de västliga demokratierna och det sovjetiska imperiet: de förra har inget "historiskt syfte" med sin utrikespolitik, ingen hegemonisk målsättning, som man är besluten att sakta men säkert genomdriva. Men en sådan äger Sovjetunionen. Och därmed är det inte två jämbördiga system, som möts i kamp om världsherraväldet: det är en samling demokratiska länder, vilka har ganska svårt att mobilisera verkligt engagemang och motstånd så länge deras egen territoriella och politiska integritet inte är direkt hotad.

Har vi kanske blivit så tillvanda att vi inte längre noterar bluffen i Östsidans uppträdande?

Mot dessa står en medveten och expanderande stormakt, som tar varje tillfälle i akt att stärka sina positioner. Det scenario Revel målar upp, det hot han förutser och passionerat önskar varna för, är en världspolitisk utveckling där den demokratiska och icke sovjetdominerade världen reduceras till en strandremsa på den euroasiatiska västspetsen, där den – genom sin uraktlåtenhet att bjuda motstånd på ett tidigare stadium och med större beslutsamhet – kommer att finna sina utsikter att försvara sig obefintliga. I all synnerhet om man låtit Förenta Staterna återfalla i traditionell isolationism genom neutralism och anspråk på att uppträda som "tredje makt".

Demokratiseringsprocess

Delvis som ett svar på Revels bok utkom under 1985 "Les Empires contre l'Europe" (Gallimard) av Régis Debray. Han

anlägger omedelbart moteld: Det är inte sant att demokratin som samhällsform klarar sig sämre och sämre i vår värld. Tvärtom ser vi en demokratiseringsprocess i många sydamerikanska och asiatiska länder. Och vad gäller Förenta Staterna är det långt ifrån något så harmlöst företag, som Revel tycks mena, att låta sig utan motstånd slutas i den amerikanska famnen. Sovjetunionen är inte ett superimperium på metodisk och oavbruten frammarsch utan ett ekonomiskt haverrat och otidsenligt system statt i upplösning.

*Sovjetunionen utnyttjar all-
handa, i sig långt ifrån kommu-
nistiska, rörelser: fredsörelser
i Västeuropa, befrielseörelser
i tredje världen.*

Låt oss se på dessa skilda meningar. Först utvecklingen i tredje världen: Här spelar nog tidsfaktorn en viss roll – den sydamerikanska utvecklingen har varit snabb och, kanske, oväntad. Debrays två år vidare perspektiv på utvecklingen ställer delvis denna del av världen i en annan belysning. Men från en annan synpunkt skulle Revel utan tvekan kunna medge exakt samma fakta som Debray och ändå vidhålla sin tes: Sovjetunionen ger inte upp. I praktiskt taget alla tredje världens demokratiska, semidemokratiska eller protodemokratiska länder finns omstörtande grupper – etniska och politiska. Erfarenheter visar, kunde Revel hävda, att Sovjetunionen i det långa loppet med hjälp av dessa kommer att kunna omstörta demokratin.

USA resp Sovjetunionen

Då det gäller attityden till Förenta Staterna värderar, vad jag förstår, författarna fakta olika. Revel säger: Vilken av supermakterna var det, som utnyttjade andra världskriget till att lägga under sig halva Europa? Vilken supermakt drog sig å andra sidan nästan omgående tillbaka sedan kriget var vunnet? Se där vilken supermakt man bör föredra! Debray lägger betydligt större vikt vid de möjligheter till påverkan, som Förenta Staterna äger genom Atlantpaktens existens och genom sin ekonomiska styrkeposition. Revel menar att dessa är av en helt annan och med den politiska sovjetdominansen i Östeuropa ojämförbar karaktär.

Och Sovjetunionen själv då? Visar inte alla tecken, all statistik och alla trovärdiga bedömningar att Sovjetunionen är en statsbildning på fallrepet – ekonomiskt och moraliskt? Här finner vi den intressantaste skillnaden mellan de båda författarna. Ty Revel håller med: Jo visst, levnadsnivån i Sovjetunionen är långt under den västliga och stadd i fallande. Ekonomi och samhällsmoral löses upp. *Men* – ett totalitärt system är inte utsatt för samma folkliga kontrollmekanismer som ett demokratiskt.

Ledarna i Kreml kan till skillnad från sina västliga kollegor fortsätta en ohämmad upprustning utan att behöva frukta folkliga protester mot att statskassan inte i stället används till standardhöjningar och sociala ändamål. Och en materiell minimistandard förmår man hur som helst upprätthålla, *genom de krediter man erhåller från väst*. Sovjetunionen är förvisso ett välde med starka tecken på inre upplösning – men om demo-

kratiernas undergång kommer först och den sovjetiska upplösningen först sedan?

Läsningen av Debrays och Revels böcker stimulerar till att begrunda de svåra definitions- och avvägningsproblem, som uppstår för världens andra, tredje, fjärde och femterangsnationer (där någonstans återfinner vi väl Sverige), då de skall bestämma sig för vilken hållning man bör inta till de två stora. På vilket plan är de jämförbara som supermakter? Var i sin historiska utveckling befinner de sig? Hur väger man politisk dominans mot ekonomisk? Nationell suveränitet mot medborgerliga friheter? Och det inte minst svåra moraliska problemet: Hur väger man en hänsynslös och reaktionär diktatur mot en – förmodligen – välmenande befrielseerörel-

Svensk utrikespolitik skulle antagligen må bra av litet fler förutsättningslösa tankar.

se, som likväl går ärende åt världens hårdaste och mest slutna totalitära diktatur? Finns någonsin det tredje alternativet, som Debray menar, eller har vi att lojalt inränga oss på den mer frihetliga och demokratiska sidan för att rida spärr mot en mardrömslik totalitär expansionskomplott? Svensk utrikespolitik skulle antagligen må bra av litet fler förutsättningslösa tankar i dessa frågor och litet färre reflexmässiga fördömanden och broraseringar.

Pärmar för inbindning av årgång 1985

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-67 59 55, eller genom insättning av kronor 50:– på postgiro 7 27 44-6.